

## **עניני מלך**

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוקיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא. (דברים יז, טו)

### **[א]**

## **מינוי מלך**

כתב החינוך (מצוה תצז) שנצטוונו למנות עלינו מלך מישראל, יקבצנו כולנו וינהיגנו כחפצו, ועל זה נאמר שום תשים עליך מלך גו', ואמרו בספרי כאן שום תשים עליך מלך, מצות עשה.

וברמב"ם (ריש הלכות מלכים) כתב, שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, למנות להם מלך, שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה כו' יעו"ש, והמקור הוא מגמרא סנהדרין (כ, ב) כמ"ש בכס"מ שם.

עוד כתב החינוך שם, משרשי המצוה כתבתי בכסף תלוה בלאו דנשיא ה' (מצוה עא), ושם הארכתי בתועלת הנמצא לעם בהיות עליהם איש אחד לראש ולקצין, כי לא יתקיים ישוב העם בשלום בלתי זה, והנה תראה בספרי הנבואה בא בקללה להיות אנשים רבים לראש במקום אחד.

## **תיקון וסדר המדיני**

ועיין בדרשות הר"ן (בדרוש האחד עשר) שהאריך בביאור ענין מצות מינוי מלך בישראל, ויסוד דבריו הם כדברי החינוך הנזכר, אך העמיק והרחיב הביאור בזה, והוא, שבאמת עיקר משפטי התורה נמסרו לחכמים ולדיינים השופטים להעמיד דיני התורה על תילה, אך אם נלך רק על פי דין חוקי התורה הרי פעמים שייפסד התיקון והסידור המדיני, ולכן ציוה השי"ת לצורך יישובו של עולם ותיקון סידורו, מינוי המלך אשר המלך יכול לדון ולהרוג כפי ראות עיניו, שהוא לצורך תיקון סידור המדינה.

## **מפשט התורה גורם השפעה מלמעלה**

עוד הוסיף וביאר שבאמת ענין המצות וחוקי תורה אינם לתיקון וסידור מדיני כלל, רק עיקר תכליתם הוא לגרום ההשפעה האלוקי באומתנו, ודביקות השכינה בתוכינו כענין הקרבנות, מה שאין כן ענין נימוסי וחוקות האומות שאינם אלא לתיקון סידור המדינה. ונמסר לחכמי ושופטי ישראל הכח וההורמא לשפוט העם במשפטי וחוקי התורה, שהם באמת עניינים רוחניים ונעלים המביאים לנו קרבת אלוקים. אך כאמור לפעמים יחסר מהתיקון הנ"ל, מענין תיקון הסידור המדיני, וזה הוא שנמסר למלך להשלים התיקון לצורך הסידור המדיני, במקום שלא יושלם זה לגמרי במשפטי התורה לחוד.

## **למה סנהדרין ישבו בלשכת הגזית**

ובזה ביאר למה מקום הסנהדרין הגדולה היה בלשכת הגזית, במקום המקדש והקרבת הקרבנות, להורות שאין משפטם ענין ארצי והמוני של תיקון המדינה, כי אם ענין אלוקי הגורמת להשפעה אלוקי בתוכינו ולדביקות בו יתברך. וזהו גם ענין מה שאמרו ז"ל בסנהדרין (י, א) כל דיין שדן דין אמת לאמיתו ראוי שתשרה עליו שכינה.

וכן אמרו בשבת (י, א) כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וביאר רבינו הר"ן כי השותפות הזו רומזת למה שאמרנו שכמו במעשה בראשית נראה השפע האלוקי בתחתונים, כן כל דיין שדן דין אמת לאמיתו ממשיך השפע האלוקי ההוא. וז"ל והשותפות הזו רומז למה שאמרנו, שכמו שמעשה בראשית, נראה בפועל התחתונים שמאתו נתהוה כל מה שנתהוה, כן כל דיין שדן דין אמת לאמיתו, ממשיך השפע ההוא, יושלם מצד דינו לגמרי תיקון מדיני או לא יושלם. שכמו שבמעשה הקרבנות,

עם היותם רחוקים לגמרי מן ההקש, היה נראה השפעת האלהי, כן במשפטי התורה היה נמשך ושופע, גם כי יצטרך כפי הסידור המדיני תיקון יותר, אשר היה משלימו המלך. ברם כאמור יתכן שהתיקון המדיני לא יושלם בכך, ועל זה נצטוו במינוי המלך להשלים ענין זה.

### **מה היה חטאם של ישראל בבקשת מלך**

ובזה ביאר הר"ן ג"כ מה היה חטאם של ישראל בדבר המלוכה ששאלו בימי שמואל, אשר כבר נתקשו בזה הרבה מהראשונים שהרי היו מצווים להקים עליהם מלך, א"כ מה פשעם ומה חטאתם כאשר שאלוהו. אלא כתב הר"ן שחטאם היה שהם רצו שעיקר המשפט יהיה נמשך מצד המלכות ככל הגויים, לא מצד חכמי ושופטי ישראל שעיקר משפטם נמשך מצד התורה אשר היא ענין אלוקי, ושהמלך יהיה רק משלים בעלמא במקום שיחסר תיקון המדינה כנ"ל. וזהו שאמרו (שמואל א, ח, ד - ה) שימה לנו מלך לשפטינו ככל הגויים, היינו על זה היה עיקר חטאם ששאלו להם מלך ככל הגויים.

### **האם בני שמואל היו ראויים להביא השפעת**

ועי"ש עוד שהם ראו שמה שצריך לסידור המדיני, יהיה מתוקן כשימשך מצד המלכות, משימשך מצד השופט, ולכן אמרו הנה זקנת ולא תוכל לשפוט עוד, ובניך אינם ראויים שיחול בנו השפעת האלהי על ידיהם, כי אינם הולכים בדרכיך, ולכן ראוי שיהיה לנו מלך, ושיהיה משפטנו על פיו, והוא אמרם שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגויים.

והם שגו בזה הרבה, כי בני שמואל, עם היות שלא היו חסידים כאביהם, מכל מקום לא היו מעוותי משפט, כמו שאמרו (שבת נה, ב נו, א) אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה, שנאמר (ש"א ח, א - ג) ויהי כי זקן שמואל וכו' ולא הלכו בניו בדרכיו, בדרכיו הוא דלא הלכו הא מחטי לא חטאו, אלא מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד ויטו משפט (שם), שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודנם בעריהם, שנאמר (ש"א ז, טז) וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל, והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם. וכיון שלא היו מעוותי משפט, ימשך מצד שפטם את ישראל כפי התורה, שיחול ענין האלקי בהם.

### **שיטת האברבנאל**

אמנם האברבנאל (פרשת שופטים) חולק על עיקר יסוד הר"ן, וז"ל כי לא היה דבר ביד המלך שלא יוכלו הסנהדרין עשותו, ומזה שלא היה המלך הכרחי באומה ישראלית כאשר הוא בקרב הגויים, כי הנה המשפט הצודק נמסר כפי התורה לבתי דינים שבכל עיר ועיר, והמשפט הראוי לפי צורך השעה נמסר לסנהדרין, ולכן ארז"ל בפ' נגמר הדין רבי אליעזר ב"י אומר שמעתי שב"ד הגדול שבא"י היה מכין ועונשין שלא מן התורה, ושלא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה וכו', ולא היה זה אליהם מיד המלך או בכח המלכות כי אם מעצם אומנותם. הלא תראה לפני מלך בישראל היה זה משפט השופטים הגדולים שבישראל העומדים במקום הסנהדרין.

ועי"ש עוד שס"ל שאין חיוב כלל למנות מלך, ומאריך שאין מלך היכרחי לכלל ישראל. שפעולת השופט היה די להם, והוא היה מוציאם למלחמה, והוא היה פוסק להם דיני תורה וכו'. ורק אם ישאלו אז יש מצוה, והטענה על כלל ישראל היה זה גופא שבקשו שיהיה להם מלך.

### **האם למשה ויהושע היה דין מלך**

עוד כתב החינוך שם, מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שאין מעמידין מלך בישראל בתחלה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאלו ודוד שמינה אותם שמואל הרמתי ובית דינו. מקור דבריו אלו הם מדברי הרמב"ם (מלכים א, ג). ומדבריו מבואר שהיה ליהושע דין מלך. ובאמת כן מבואר בגמרא בסנהדרין (מט, א) דילפינן דמורד במלכות חייב מיתה מיהושע, שנאמר בו (יהושע א, יח) כל איש אשר ימרה את פיק ולא ישמע את דברייך לכל אשר תצוונו יומת, ומבואר דמיהושע ילפינן לכל מלך.

ועיין ביומא (עג, ב) ואין שואלין אלא למלך, מנא הני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמד

ושאל לו במשפט האורים וגו' הוא זה מלך, וכל בני ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו סנהדרין. וכתב שם רש"י וז"ל הוא זה מלך, דהא ביהושע משתעי קרא. מבואר כנ"ל דליהושע היה דין מלך.

וכן איתא במדרש רבה (בראשית צח, טו) בהא דכתיב (דברי הימים א, ה, י) ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגריאים, אמר ריב"נ בימי שאול זה יהושע, ולמה קורא אותו שאול שהיתה המלכות שאולה בידו עכ"ל.

אכן בדרשות הר"ן שם כתב שבאמת לא היה ליהושע מינוי ודין מלך גמור, אלא שכאשר לא יהיה מלך בישראל אזי השופט והמנהיג שבדור יכלול שני הכוחות כח השופט וכח המלך. עי"ש שהקשה מהא דאיתא בסנהדרין (מו, א) דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה וכו', שמשמע שגם מינוי הב"ד הוא לשפוט כפי תיקון העת והזמן. ותי' שרק כאשר לא היה מלך בישראל אז השופט יכלול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך. (ובזה מיושב קושיית הארברבנל).

ומביא ראיה לדבריו ההיא דסנהדרין (מט א) שאמר לו עמשא אכין ורקין קא דריש, אזיל אשכחינהו לרבנן דפתיח להו במסכתא, אמר כתיב (יהושע א, יח) כל איש אשר ימרה את פיו וגו', יכול אף לדברי תורה תלמוד לומר (שם) רק חזק ואמץ, הרי שנתנו בכאן ליהושע כח מלכות אע"פ שלא היה מלך. וכן דרשו רבותינו ז"ל (מדרש רבה שמות על הכתוב שם ג ה) ויהי בישורון מלך (דברים לג ה), ירמוז למשה.

### **האם משה היה מלך**

מצינו דמשה היה לו דין מלך. דהנה על הפסוק (דברים לג, ה) ויהי בישורון מלך, פרש"י דקאי על משה רבינו. וכן בקרא דויעש להם בתים (שמות א, כא), פרש"י בתי כהונה ובתי מלכות, בתי כהונה היינו אהרן, ובתי מלכות היינו משה. וכ"כ בספר כפתור ופרח (פרק מז).

וכ"ה מפורש בגמ' (זבחים קב, א) וז"ל חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כהן גדול בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט.

אבל בדרשות הר"ן הנ"ל משמע שגם משה לא היה לו דין מלך ממש אלא כמו יהושע שהיה לו דין מלך לענין לשפוט שלא על פי דין, וצ"ע.

### **מקרב אחיך**

עוד כתב החינוך (מצוה תצח) שנמנענו מלהקים עלינו מלך איש שלא יהיה מזרע ישראל ואפילו יהיה גר צדק, ועל זה נאמר (דברים יז, טו), לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, ואמרו זכרונם לברכה בספרי לא תוכל לתת עליך איש נכרי - זו מצות לא תעשה. וכמו כן שאר המינויין אין ראוי שנמנה עלינו בדבר מהדברים לא מינוי תורה ולא מינוי מלכות איש שיהיה מקהל גרים עד שתהא אמו מישראל מדכתיב שום תשים וגו', ודקדקו זכרונם לברכה (קידושין עו, ב) כל שימות שאתה משים עליך לא יהיו אלא מקרב אחיך.

שורש המצוה ידוע, כי מהיות הממונה לראש נשמע לכל בכל אשר ידבר, צריך להיות על כל פנים מזרע ישראל שהם רחמנים בני רחמנים, כדי שירחם על העם שלא להכביד עולם בשום דבר מכל הדברים, ויאהב האמת והצדק והיושר, כידוע בכל שהוא ממשפחת אברהם אבינו ע"ה שיש בה כל טובות אלו, וכעין שאמרו חכמי הטבע שטבע האב צפון בבניו.

### **אמו מישראל**

נחלקו הראשונים האם אפשר להעמיד מלך שאביו גר ואמו מישראל, או רק מועיל לענין שררות. הרמב"ם (מלכים א, ד) כתב שאין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל, אבל אמו מישראל מותר. אבל התוס' (סוטה מא, ב) כתבו היינו דוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא, דלינהג שררות במתא, אבל מלך חזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך, דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל. ולפי הרמב"ם צ"ע למה חטאו כשאמרו לאגריפס אחינו אתה. וצ"ל שהרמב"ם לשיטתו שבפיהמ"ש (סוטה פ"ז מ"ח) כתב שאגריפס היה מקהל גרים ולא היתה לו אם מישראל ואסור למנותו כלל.

## אביו מישראל

כתב המנ"ח בשם הכס"מ דכ"ש אם אביו מישראל שפיר דמי, ובזה מתרץ איך רחבעם בן שלמה היה מלך, הרי אמו היתה נעמה העמונית.

עוד כתב בשם המנ"ח דדוקא תחילת השימה צ"ל מקרב אחיך, אבל רחבעם היה יורש משלמה המלך וא"צ מקרב אחיך ממש, כיון דהיא בירושה.

## הילני ושלומציון המלכה

ראיתי מקשים אם אסור למנות אשה למלכה איך הילני המלכה ושלומציון המלכה היה מותר להם להיות מלכה. וחשבתי שהקושיא הוא טעות שאולי באמת לא היה להם דין מלכה מצד עצמן אלא שבעליהם היו מלכים, ולכן היה להם תואר כבוד בעלמא של מלכה, וכידוע שלומציון המלכה היתה אשת ינאי המלך, ואולי גם הילני היתה מלכה משום שבעלה היה מלך.

אלא שראיתי בשו"ת מים חיים (ח"א סימן ע) שדן בכל הסוגיא של שררה באשה, ומביא שמצאנו שתי נשים שמלכו בישראל, הראשונה עתליה שמלכה ביהודה בימי הנביאים (מלכים ב, יא). ואע"ג שהיתה מרשעת לא מצאנו לשום נביא בדורה, (או בדורות הבאים) שהוכיח את ישראל ואותה על כי אשה מולכת בישראל בניגוד למצות התורה. השניה היא המלכה שלומית, שלומציון - אלכסנדרה, שמלכה אחרי בעלה אלכסנדר ינאי תשע שנים ביהודה. היא אמנם היתה מלכה מוכשרת וגם טובת לב ונאמנה לתורת ה' עפ"י חכמי התורה, אבל בכל זאת אשה. והיא היתה אחותו של ר' שמעון בן שטח שהיה תקיף מאד בהעמדת משפטי התורה על תלם, ולא מצאנו לשום חכם מחכמי ישראל שמחה על שאשה מולכת בישראל בניגוד למצות התורה. ואדרבא שלומית - אלכסנדרה (הנקראת בפי רבותינו שלמצה או שלציון) זכתה להוקרה וכבוד מצד חכמי ישראל. כדמצינו במדרש רבה (ויקרא פרשה לה אות י) על הפסוק, אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם, מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצה המלכה שהיו גשמים יורדים בלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות וכו' וצברו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים להודיע כמה חטא גורם וכו'. הדגישו רבותינו צדקת שלומציון המלכה וצדקת אחיה שהיה אב"ד וזכה דורם לשפע כלכלי. גם בספרי ההיסטוריה צויינה תקופת מלכותה של שלומציון כתקופה של פריחה כלכלית לארץ יהודה. עוד יצויין שיוסיפון בסוף הספר הרביעי, הרבה בשבחיה עד שקרא לה המלכה הקדושה, והדברים ארוכים עד מאד.

ויעויין לקמן שהבאנו דברי הרשב"א לגבי דבורה הנביאה שהנהיגה את כלל ישראל אע"ג דדרשינן מלך ולא מלכה, ות' שלא מינו אותה אלא נהגו על פיה. וצ"ל שכך הוי גם אצל שלומציון המלכה, ודו"ק.

## אשה כמשגיח כשרות

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ב, מד) דן בדבר האלמנה אשת ת"ח אשר היה משגיח על כשרות ונשארה בלא כלום ואין לה במה לפרנס את בניה היתומים, ובאשר היא אשה צנועה ויראה את ה' באמת והיא גם חכמה ונבונה ובעלת אחריות אשר יש לסמוך עליה שהיא תהיה תחת בעלה להשגיח ויהיה לה מזה הפרנסה עבודה ועבור בניה, השאלה האם מותר לה לקבל משרה זו.

## נאמנות

השיב האגר"מ שמצד נאמנות, אשה נאמנת על איסורין. ועיקר הדין דע"א נאמן באיסורין ידעינן מוספרה לה שנאמר באשה שנאמנת, כמפורש בתוס' ריש גיטין. אבל בפסחים (ד, ב) ועירובין (נ"ט) איתא שרק בדרבנן כבדיקת חמץ ותחומין נאמנות. ותירצו בתוס' דבבדיקה דהוא טירחא יתירתא ותחומין שאין בידה לא היו נאמנות.

ע"ש שמאריך בדברי התוס', ומסיק א"כ בהשגחה על כשרות שבידה הוא שלא להניח להאכיל דברים האסורין, וגם לא איתחזק איסורא, דאף אם ההשגחה היא אצל אחד שאינו נאמן לכשרות נמי אין להחשיב זה איתחזק איסורא, ולכן אף אם נימא שלא נחשב זה כבידה משום שאפשר מצד אלמות של הבעלים האינו נאמן לא ישמעו לה, מ"מ כיון שלא איתחזק איסורא מאחר דהמסחר שלהם הוא רק בדברים כשרים שרוב דברים קונים ודאי דברים

כשרים מצד מירתתי והחשש הוא שמא קונים גם דברים אסורים שעל זה ודאי לא איתחזק ויש להאמין לה אף שיתחשב שאינו בידה.

נמצא שמצד נאמנות אין שום חשש שאם אך היא מוחזקת לאשה כשרה וליודעת ומבינה איך ומה להשגיח יש לסמוך עליה.

### **שררה באשה**

אבל כתב האגר"מ דיש לדון בזה מצד מש"כ הרמב"ם (מלכים א, ה) וז"ל כן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש, ומסביר האגר"מ שאף שאין מקור מפורש לדברי הרמב"ם, אלא כמו שדרשינן לכל משימות שלא יהיו אלא מקרב אחיך (יבמות מה, ב), דרשינן נמי כל הדינים שבפרשה שנאמר על מלך גם לכל משימות שהוא גם לזה שנאמר בספרי מלך ולא מלכה שה"ה לכל משימות שלא ממנים אשה. והשגחה על כשרות מסתבר שהוא מינוי, וראיה לזה מהא דקידושין (עו, א) שאיתא במערבא אפילו ריש כורי לא מוקמי מיניהו, ופרש"י ממונה על המדות, והוא ממש כמו השגחה על הכשרות דמה לנו כשרות המשקלות והמדות לכשרות איסורי מאכלות.

### **החילוק בין פועל לשררה**

והטעם הוא שהחלוק בין להחשיבו לפועל ובין להחשיבו לממונה שהוא שררה אינו מצד חשיבות המלאכה, אלא דאם נשכר לעשות רצון המשכירו הוא פועל, אף שהיא מלאכה חשובה, ואם נשכר לעשות נגד רצון בעה"ב כהשגחה על המשקלות ומדות, שבעה"ב היה אפשר רוצה שיכשיר לו גם משקל ומדה החסרים והוא ממונה לפוסלם וליקחם מבעה"ב, הוא שררה על בעה"ב.

וכן הוא ממש ממונה להשגיח על הכשרות שמלאכתו הוא לעשות אף נגד רצון בעה"ב שלא להניח לבעה"ב שיקנה דברים אסורים, וא"כ להרמב"ם אין למנות ע"ז אשה.

אבל טען האגר"מ שלא כו"ע סברי כן, שהחינוך כתב דין ולא אשה רק במלך ולא מלכה, ובדין ירושה נקט שגם בכל מינויים, אלמא דדין ולא אשה אינו בשאר משימות. והטעם דמקרב אחיך קאי על כל משימות שהוא מרבויה דתשים כמו שקאי על מלך כדמשמע מפרש"י, אבל דרשא ולא מלכה שנאמר רק במלך מנא להו שיהיה גם בכל משימות כן.

ולכן לצורך גדול בשביל חיות האלמנה ובניה היתומים יש לסמוך על החולקים על הרמב"ם ולמנותה תחת בעלה להשגחה.

אמנם מסיק האגר"מ שלפי מה שביאר שהשגחה נחשב מינוי משום דעבודתו הוא נגד רצון בעה"ב יש עצה לקיים גם שיטת הרמב"ם. שהיא תהיה שכורה מהרב שרק הרב יהיה בעלים שלה, ובעה"ב ישלם השכר עבור ההשגחה להרב, שאז אין לה דין שררה ומינוי, שלהרב צריכה לשמוע לעשות כפי שיאמר לה איך להשגיח ומה הוא דבר האסור כי הלא עיקר האחריות שהקונים סומכים הוא על הרב ונחשבת היא רק כעושה מלאכת הרב בדברים שיכולה לעשות שנחשבת לגבי הרב רק כפועל בעלמא.

### **מינוי גר**

בשו"ת אגר"מ (יו"ד ד, כו) נשאל בקשר למינוי גר למלמד או מגיד שיעור או משגיח או אפילו ראש הישיבה. ורצה השואל להוכיח משמעיה ואבטליון שהיו מבני בניו של סנחריב. והשיב שחוץ ממה שלא ברור לנו בדיוק יחוסם של גדולים אלו אם לא היתה אמם מישראל. ולא שייך לדינא להוכיח מהם שהרי הם היו הכי גדולים בתקופתם והיו בשלשלת הקבלה, ומי יודע אם לא היה מין הוראת שעה, וכעין שהיה בדבורה הנביאה שהיתה שופטת, (עי' תוס' ב"ק ט"ו ע"א ד"ה אשר, דדבורה היו מקבלין אותה עליהם משום שכינה, וביבמות מ"ה ע"ב ד"ה מי לא טבלה, דעל פי הדיבור שאני), ומה שייך להתדמות להם.

### **מצות ואהבת את הגר**

אבל כתב שיש לידע, שהמצווה של ואהבתם את הגר (דברים י, יט) מחייבת אותנו לקרבתם ולהקל בכל עניינים אלו. ולפיכך אחר ישוב גדול נראה, שאין להחשיב משרות אלו בתקופתנו כענין של מעשה שררה, דעיקר תפקיד של ישיבה הוא ללמד לתלמידים כשהם רוצים. ומה שיש כח להמנהלים והראשי הישיבה על התלמידים לסלקם או שלא לקבל אותם לכתחילה וכדומה, אין זה אלא כמו שררה של בעה"ב על פועליו, שאין זה מעין מינוי לשררה כלל. ולפי זה משרות אלו אינם אלא כמילוי תפקיד וכעניין של עסק. ואין לדמות זה למש"כ באגר"מ (יו"ד ב, מד) בענין מינוי אשה להשגיח להכשרים, דהוי מינוי של שררה, דהתם הוא מינוי לעשות נגד רצון בעה"ב ע"פ כח התורה שצונו להאכיל דברים כשרים.

ולפי"ז יש לדון אולי היתר לאשה להיות מנהלת בית ספר, שלפום ריהטא יש כאן בעיא של שררה בנשים. ולפי דברי האגר"מ אולי מיושב.

### **כשרותה של אשה להבחר חברה ברשות מקומית**

בשו"ת מים חיים (שם) נשאל מאשה שהייתה מועמדת לשמש נציגה של רשימה דתית במועצת הרשות המקומית, משנודע הדבר לנציגי רשימה דתית אחרת הביעה התנגדות... לדעתם יש למנוע מאשה לשמש נציגה של צבור דתי, והיא פנתה לרב לדעת מה ההלכה אומרת בענין אשה במועצה.

### **מלך ולא מלכה**

עי"ש שהשיב שזה שאלה ישנה ונחלקו בזה הרבנים, הרבנים שהתנגדו בשעתו לבחירת נשים למוסדות צבור, הסתמכו על דברי הספרי עה"פ שום תשים עליך מלך וגו' - מלך ולא מלכה ע"כ. והרמב"ם פסק (מלכים א, ה) אין מעמידין אשה במלכות שנאמר עליך מלך ולא מלכה. וכן כל משימות שבישראל אין ממנין בהם אלא איש עכ"ל. אז הביא מה שהבאנו לעיל שמצינו מלכה בישראל ולא מחו בידה.

### **דבורה**

על דברי הרמב"ם הנ"ל הקשה הכס"מ וז"ל וא"ת הא כתיב ודבורה אשה נביאה היא שופטה את ישראל. ותי' שהיתה מלמדת להם המשפטים. א"נ עפ"י הדבור היה עכ"ל. ולדבריו אין צבור בישראל רשאי לשיטת הרמב"ם למנות אשה לשום תפקיד ציבורי, ודבורה לא מילאה שום תפקיד (לתירוץ ראשון) אלא הורתה הוראות בישראל. או (לתירוץ שני) היה זה מקרה יוצא מן הכלל ועפ"י הדבור היה.

### **היכא שנבחרת**

עי"ש שמביא דברי החיד"א (ברכ"י חו"מ סי' ז) בשם "זכרון דברים" למהר"א הכהן פרחיה וז"ל ובספר כת"י מצאתי כתוב, ודבורה מנהגת כדין מלכה היתה עכ"ל. וכונתו לומר שלא היתה שופטת, במשמעות המקרא כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום... והפילו השופט וגו' (דברים כ"ה), אלא במשמעות כל שופטי ישראל שקמו אחרי יהושע להנהיג את העם, וזה שכתב בדין מלכה, כלומר הנהגה - מדינית.

אך שוב הוקשה למרן החיד"א מדברי הרמב"ם שפסק כל משימות שבישראל איש ולא אשה, ואם כן איך דבורה הנהיגה את ישראל כדין מלכה. ועל זה הביא דברי הרשב"א (ריש שבועת העדות) וזו לשונו: יש לומר דלא שופטת ממש אלא מנהיגה כשופטים ששפטו את ישראל. ואע"ג דאמרינן בספרי שום תשים עליך מלך ולא מלכה, התם לא מינו אותה אלא היו נוהגים בה כדין מלכה והיו נוהגים על פיה עכ"ל.

ומסיק בספר הנ"ל שמכל הנ"ל למדנו שגם לפי הספרי אין האיסור אלא למנות אשה כמלכה, או גם כל משימה אחרת לשיטת הרמב"ם, אבל לקבל את מרותה והנהגתה ולציית לה כדין מלכה אין כל מניעה. ונראה לי שגם הרמב"ם יודה בכגון זה. שכן בכל הפרק השתמש הרמב"ם בלשון מינוי מלך והעמדת מלך. ובהלכה זאת כתב, אין מעמידין אשה במלכות וכו', וכן כל משימות שבישראל אין ממנים אלא איש. הוי אומר מינוי הוא שאסור, אבל קבלה לא נאסרה מעולם.

מעתה, כאשר מציגה אשה עצמה לבחירות והצבור בוחר בה, אין לך קבלה גדולה מזאת ואף הרמב"ם יודה שאין

מניעה בכגון זה.

**ולענ"ד הוא לא צודק, שהרי בכל "בחירות" בסופו של דבר יש "מינוי", אבל הרשב"א מיירי שלא היה לה מינוי רישמי, רק ששמעו בקולה מעצמם.**

## **צניעות**

וגם בספר הנ"ל מסיק שמן הראוי שנשים כשרות המצייתות לדרך התורה והמצוה, תמנענה מלהשתתף כחברות במועצות - דתיות, ועדיין יש להם כר נרחב לפעילות ציבורית עניפה כמעט בכל שטחי החיים.

## **[ב]**

### **דין ירושה במלך ובשאר שררות**

עוד הביא בחינוך וכיסוד דבריו מבואר גם ברמב"ם (מלכים א, ז), שמאחר שנתמנה למלך זכה במלכות לו ולבניו, כמו שכתוב למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל, הניח בן קטן משמרין לו במלוכה עד שיגדל, כמו שעשה יהוידע ליואש. וכל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה, והבן הגדול קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות שהם במעשה או בשם כבוד מן השמות הנכבדים, וכל המנויין שבישראל, ירושה לבנו ולבן בנו ולבן בן בנו כו' עד עולם, והוא שיהא ממלא מקום אבותיו ביראת שמים. אבל כל מי שאין בו יראת שמים, אע"פ שחכמתו מרובה, אין ממנין אותו למנוי מן המנויין שבישראל.

ומקור דין זה הוא מהספרי פרשת שופטים והובא בהגמ"י וז"ל, כאן שנינו הוא ובניו, שאם מת עומד בנו תחתיו, מנין לכל פרנסי ישראל שבניהן עומדין תחתיהן, ת"ל בקרב ישראל כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו.

ובענין זה דירושת רבנות, דיינות, ראשות ישיבה וכד', כבר נתחבטו בפוסקים. דברמ"א (יו"ד רמה, כב) כתב, מי שהוחזק לרב בעיר אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו אע"פ שבא לשם אחר גדול ממנו (ריב"ש רעא). אפילו בנו ובן בנו לעולם קודמין לאחרים כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת.

וז"ל הריב"ש בתשובה הנז', חכם שמת בנו קם תחתיו מן הדין, וכן אמרו בתו"כ גבי כה"ג ואפילו היה אחר גדול ממנו בחכמה בנו קודם. וכדאמרינן בכתובות (קג, ב) אע"פ ששמעון בני חכם, גמליאל בני נשיא, שביראת חטא ממלא מקום אבותיו הוה. פי' דגמליאל היה ראוי לירושא יותר כיון שגדול היה בשנים משמעון, אע"פ ששמעון היה גדול בחכמה. וכש"כ שאין ממנין אחר שאינו בנו אע"פ שהוא גדול בחכמה. וכתב הרמב"ם (פ"א ממלכים) הניח בן קטן משמרין לו המלוכה עד שיגדל כו', וכל השררות והמינויין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו לעולם, והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה ויראת חטא, היה ממלא ביראה אע"פ שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו עכ"ל הריב"ש.

ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' יב) כ' על דברי הרמ"א, וז"ל ומ"ש הרמ"א בניו קודמים נמי אהחזיק עצמו בשררה קאי אבל לא אהוראה ורבנות. וזה פלא שהרי מקור הרמ"א הוא הריב"ש, ושם כתוב להדיא על רבנות וצ"ע.

ועיין ברמ"א (או"ח נג, כה), ש"ץ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים, אע"פ שאין קול בנו ערב כקולו, אם ממלא מקומו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם, ואין הציבור יכולים למחות בידו (שו"ת הרשב"א סימן ש).

ובמג"א (שם ל"ג) הביא מהרשב"א דכלל גדול אמרו בכל המינויין, שהבן קודם אפילו יש אחרים גדולים ממנו. והביא מהמהרשד"ם (סי' פא) דבחכם הממונה להרביץ תורה או לדין לא אמרינן דין זה. וכן הביא מספר עשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו, דכל המינויין שהם כתר תורה אין בניהם קודמין, רק מהלל הנשיא נהגו שבניהם קודמין עי' פרק יג דכתובות.

ובתשובות דבר משה (סי' א, הובא בהגהות הרעק"א בשו"ע או"ח סי' נג), הביא מהמבי"ט (ג, ר) שיש דין ירושה גם ברבנות ותורה, ואפילו יש אחר ראוי וגדול יותר ממנו, אם אך גם הבן הוי חכם וראוי וגדול. וכן הביא מעוד

גדולי אחרונים הרי הם מהר"י אדריבי ומהרש"ך והכרם שלמה שגם במינוי של רבנות ותורה יש ירושה. וכתב שם, כבר ראיתי להכנה"ג (או"ח סימן נג) שכתב דברי המהרשד"ם הם היפך האחרונים הנ"ל. ועוד דגם מהריב"ש הנ"ל שהובא ברמ"א (ביו"ד סי' רמה) כנ"ל מוכח בהדיא שלא כדבריו, דהרי הריב"ש איירי בענין מינוי של תורה דהיינו בבן חכם היורש שררתו של אביו. וממילא כן הוא גם דעת הרמ"א ביו"ד שהביא דברי הריב"ש הנ"ל. וכן הביא בהמשך דבריו מעוד גדולי אחרונים בזה שהכריעו שלא כדברי המהרשד"ם, ה"ה הרב גינת ורדים והמהר"ש אלקבץ, שעשה מעשה רב בצפת שלא כהמהרשד"ם. והוסיף עוד בתשו' דבר משה שגם דעת הרמ"ע בעשרה מאמרות שהובא במג"א הוא כן, דהא כתב דמהלל ואילך נהגו גם במינויין של כתר תורה שבניהן קודמין.

אבל ע' שו"ת חת"ס (או"ח סי' יב) בשם עשרה מאמרות, וז"ל, אלא מהלל ואילך ולא משום כתר תורה אלא להיות המלכות שבישראל מלכות הורדוס עבדא בישא ראו חז"ל להשלים כתר המלכות ע"י נשיאי התורה שהיו אז מזרע דהע"ה והורישו כתרם לבניהם מטעם שלטונות מלוכה לא מטעם התורה וההוראה, יע"ש במתק לשונו, הרי לן דאין זה דין כללי אלא דווקא בנשיאים.

אכן מדברי החת"ס מתבאר שמתשובות הרשב"א אדרבה מוכח כהמהרשד"ם. דהנה הביא שם לשון תשובות הרשב"א (סימן ש), גבי ש"ץ שהזקין שהם המקור לד' הרמ"א (שם) שכתב וז"ל, ועוד שאפילו לא היה האב יכול לעמוד בשמוש, אם הבן ראוי לכך כו' שורת הדין שיהיה הוא קודם לכל אדם, כי לפי מה שאני רואה ממנהג אותן המקומות הבנים מתמנים מדעת הציבור חזנים תחת אבותיהם כו'. וכלל גדול אמרו ז"ל בכל ענייני המינויין שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם, ואפילו כה"ג אם היה בנו ראוי הבן קודם, שנאמר והכהן המשיח תחתיו מבניו כו' עכ"ל. והחת"ס העיר בלשון הרשב"א, דצ"ע מ"ט תלי זה במנהג כיון שדין תורה כך הוא שבנו קם תחתיו. ועוד מאי אפילו כה"ג דקאמר, ומאי רבותיה דכה"ג בענין זה.

וביאר החת"ס ע"פ מה שצ"ע בש"ס יומא (עב, ב) שמצריך קרא לכה"ג שבנו קם תחתיו. וקשה ל"ל קרא הרי בספרי דרשינן מדכתיב בקרב כל ישראל לרבות כל המינויין בישראל, וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מהל' מלכים, וא"כ ל"ל קרא מיוחד לכה"ג. ועוד דאמרינן דמשוח מלחמה אין בנו קם תחתיו מדכתיב אשר יבא אל אהל מועד, וכן פסק הרמב"ם (הל' כלי המקדש ה"ד) ע"ש, וקשה מי גרע משאר מנויי ישראל.

וע"כ מוכח ומבואר, דלא נאמר דבר זה אלא במלכות וכדומה לו, ככל אותן המינויין שפרט הירושלמי והובא בתוס' בסוטה (מא, ב ד"ה אותו), שוטרי הרבים, גבאי צדקה, סופרי הדיינין ומכין ברצועות, אבל כל מינויי קדושה אינן בכלל זה, ומש"ה צריך לכה"ג קרא יתירה לרבות שבנו קם תחתיו. ושוב חוזר וממעט משוח מלחמה ומכ"ש שאר מינויי קדושה. וע"כ כתב הרשב"א דמינוי של חזן הכנסת תלוי במנהגא שיש מקומות שהנהיגו בחזן של בית כנסת שהוא מקדש מעט דומיא דכה"ג בבית המקדש. וזש"כ הרשב"א אפילו כה"ג שהוא מינוי של קדש טפי אפ"ה ממנין בנו תחתיו, כש"כ חזן שנראה כשליח הקהל כמו כה"ג בביהמ"ק.

ובזה החזיק החת"ס בדעת המהרשד"ם, דהרשב"א מודה בכל מינוי של תורה והוראה ורבנות שאינו בירושה. והמהרשד"ם הביא על זה דברי הש"ס ביומא (שם), דשלשה כתרים הם, כתר מלכות וכתר כהונה מורשים לבניהם, אבל כתר תורה הפקר הוא יעו"ש. אשר לכאורה קשה, סו"ס מנא ליה להפקיר כתר תורה מבניהם הא כתיב בקרב כל ישראל לרבות כל מינויי ישראל, אלא ע"כ מדאיצטריך בכהן גדול קרא יתירה, ומדמעטין נמי משוח מלחמה, שמע מינה דוקא מינוי של שלטונות וכתר מלכות הוי בירושה, אבל מינוי של קדושה והוראת תורה אינה בירושה לבניהם כלל, וכן פשיטא להרמ"ע בעשרה מאמרות שהביא המג"א שם.

והר"ד פארדו בפירושו להספרי פרשת שופטים נקט שגם דעת הרמב"ם הוא דבשררה של רבנות ותורה אין ירושה כשהאחר יותר גדול. דהנה כתב הרמב"ם (תלמוד תורה ג, א), שלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה כתר כהונה כתר מלכות, כתר כהונה זכה בו אהרן כו', כתר מלכות זכה בו דוד כו', כתר תורה הרי מונח ועומד לכל שנאמר כו'. וק' הרי אין דרכו של הרמב"ם להביא בחיבורו דברי אגדה ולמה הביא דבר זה, אלא ודאי נתכוין בזה לאפוקי שליכא בשררה דתורה דין ירושה עי"ש.